

УДК 007:304:070:82-92

Лілія Монич

**ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІСНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА АНАЛІТИЧНИХ ЖАНРІВ
В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ЖУРНАЛАХ
(на прикладі журналів «Всесвіт» та «Дніпро»)**

Стаття присвячена виявленню та аналізу матеріалів, які належать до інформаційних та аналітичних груп жанрів, на сторінках літературно-художніх журналів. Розглянуто перспективи їх існування у виданнях такого типу.

Ключові слова: жанр, літературно-художній журнал, тенденції, перспективи.

Статья посвящена выявлению и анализу материалов, которые относятся к информационной и аналитической группам жанров, на страницах литературно-художественных журналов. Рассмотрено перспективы их существования в изданиях такого типа.

Ключевые слова: жанр, литературно-художественный журнал, тенденции, перспективы.

The article is devoted to the detection and analysis of materials which appear on the pages of literary and art magazines that belong to the information and analytical groups of genres. The prospects of the existence of this type of media are considered.

Key words: genre, literary and art magazine, trends, prospects.

Літературно-художні журнали є молодослідженим сегментом ринку медіа загалом. Це ж стосується і їх жанрового контенту. На сторінках сучасних видань можна зустріти не тільки критичну статтю чи матеріал художньо-публіцистичного характеру. Своє місце впевнено посідають і такі жанри, як інтерв'ю, замітка, новина та ін. Відомий український дослідник В. Здоровега писав, що «людина схильна вірити у просте й очевидне. А саме такою є подія інформація. У генетичній пам'яті сучасників ще жива традиція вірити у факти, а не судження» [6, 185]. Це доводить важливість присутності у різних засобах масової комунікації жанрів інформаційного характеру.

Літературно-художні видання розглядають у своїх наукових розвідках Л. Рева, О. Іванова, О. Левицька, Л. Василик та ін. Дослідженню ж жанрової палітри преси присвячено роботи таких вчених, як М. Василенко, О. Глушко, В. Здоровега, В. Карпенко, І. Михайлин, М. Подолян, О. Тертичний, М. Кім та ін.

Метою статті є визначити сучасні тенденції, притаманні матеріалам інформаційного та аналітичного характеру, які з'являються на сторінках таких літературно-художніх журналів, як «Всесвіт» та «Дніпро» (за 2012 рік). Для цього необхідно виконати такі завдання:

- виявити матеріали відповідного виду;
- визначити частоту їх появи та якісні характеристики представлених жанрів.

Основними формами інформаційних та аналітичних жанрових груп, представлених на сторінках літературних журналів досліджуваного періоду, є: статті, інтерв'ю, замітки, коментарі, листи, звіти, рецензії. Також зустрічаються некрологи та листи.

За 2012 рік на сторінках літературно-художнього журналу «Дніпро» з'явилося 61 матеріал формату, який нас цікавить (не враховано 2 номери за причини їх відсутності). У виданні «Всесвіт» — 40 текстів аналітичного та інформаційного характеру (також не враховано здвоєний номер з метою забезпечення коректності результатів).

Розглянемо представлення кожного з перерахованих вище жанрів.

Як у «Дніпрі», так і у «Всесвіті» знаходимо замітки. Спільним для багатьох дослідників є їх поділ на підвиди: коротку та розширену (В. Здоровега, Г. Лазутіна та ін.). За досліджуваний період короткі замітки з'явилися майже в однаковій кількості номерів (відповідно 4 та 3) цих видань. Такий варіант підрахунку було обрано, оскільки матеріали аналізованої жанрової форми друкуються у спеціальних рубриках (саме їх наявність бралася до уваги): у «Всесвіті» це «Новини культури», у «Дніпрі» — «Нотатки листопада» (та інші назви місяців відповідно до дати появи). Розширені замітки в журналі «Всесвіт» представлені у кількості 2, а «Дніпра» — 3. Знайдені приклади замітки мають всі характерні для цього жанру властивості: стислість вислову, лаконічність. Наведені риси зумовлені природою такого виду матеріалів — «повідомити про факт, подію, явище тільки найголовніше, найістотніше» [5]. Для замітки також властивими є наступні ознаки: науковість, правдивість, реалістичність, актуальність, оперативність;

продуманість, виваженість та відточеність фраз — всі вони дають можливість створити максимальне інформаційне насичення матеріалу.

Російський дослідник О. Тертичний застосовує інший підхід до виділення жанрових форм замітки. Він розрізняє наступні види: подієва; замітка-анонс; анотація; міні-рецензія; бліц-портрет; міні-порада; міні-огляд; замітка-поздоровлення; міні-історія [14, 63–73]. У літературно-художніх журналах «Всесвіт» та «Дніпро» за обраний період з'явилися подієві замітки, замітки-анонси.

Перевагами замітки над іншими жанрами є: 1) її первинність в системі журналістських жанрів; 2) простота композиції; 3) здатність переходити у будь-який інший жанр; 4) компактна форма подання, яка передбачає в тому числі оперативність; 5) внутрішньо-жанрова різноманітність; 6) легкість сприйняття, що пов'язано з відстороненою формою подання [5].

Зустрічаємо і такий інформаційний жанр, як коментар. Дослідники розглядають його і як метод, і як жанр. Він є типом «публікацій, у яких автор висловлює ставлення до актуальних проблем, ситуацій, формулює пов'язані з ними завдання у формі стислого аналізу недоліків чи досягнень, можливими також є оцінка та прогноз майбутнього розвитку подій» [10]. Як метод він «застосовується в усіх формах публікацій: у замітці — у вигляді цитованих висловів чужої думки або різних приміток; у кореспонденції, статті, нарисі, огляді, рецензії — у формах авторської інтерпретації предмета відображення, у вигляді завершальної думки, висновку» [13].

Слід врахувати, що коментар є не особистою думкою автора, «а намаганням аргументовано пояснити причини виникнення певної події, сфокусувати увагу аудиторії на нових фактах, подати ґрунтовний аналіз події, уже відомої аудиторії» [10]. Функціональним призначенням жанру є орієнтація в уявленнях експертного товариства про розвиток проблемних ситуацій. Його ж найголовнішою властивістю є сумлінний виклад події чи документа. Можуть бути наявні прогнози, варіанти розвитку події, рекомендації фахівців і самого автора. «Відтак, тексти коментарів експертів утворюються з ширших матеріалів, де власне коментар експерта рідко є головним» [9]. Ця жанрова модель за досліджуваний період знайдена лише в одному номері журналу «Дніпро». Коментар відокремлено та подано в кінці статті Н. Шур «Яків Мамонтов: біографічна довідка» (Дніпро. — 2012. — № 9).

Можна говорити про те, що відбувається своєрідне нехтування цією жанровою формою представлення інформації. Хоча потрібно зауважити, що часто коментарі не мають своєї основної цінності, тобто свіжості думки, оригінальності суджень і висновків, точності й образності слова. У газетах чи журналах інших типів часто можна стикнутися з нудним розмовуванням загальновідомих істин і тенденційного, однобічного тлумачення подій [9].

Інтерв'ю досить часто знаходимо у літературно-художніх журналах. За 2012 рік на сторінках «Дніпра» та «Всесвіту» з'явилося по 6 матеріалів цього виду. Як поліфункціональний жанр воно користується зараз особливою популярністю не тільки в журналістиці, де є визнаним засобом отримання оперативної інформації в процесі міжособистісного спілкування. До цього жанру все частіше звертаються практики та аналітики різних гуманітарних сфер спілкування. «Як наслідок, функціональні особливості інтерв'ю стали предметом уваги різноманітних наукових дисциплін, серед яких етнологія, історія, лінгвістика, літературознавство, педагогіка, психологія, соціологія» [12]. Традиційною залишається форма інтерв'ю, а саме чергування питань та відповідей. Це дає змогу розглядати жанр як форму співавторства журналіста та його співрозмовника.

«Інтерв'ю являє собою особливий, специфічний, складний вид дискурсу, який поєднує заздалегідь підготовлений, спонтанно «по-роджений» та періодично «відтворюваний» варіанти його прояву» [8].

На сьогодні інтерв'ю перестало бути лише обміном репліками. Метою жанру стало розкриття особистості співрозмовника; отримання інформації аналітичного характеру, своєрідного коментування; збільшення змістово-сислової ролі журналіста; перетворення з локально-інформаційної розмови на обмін думками як поштовх до порушення проблеми, початку дискусії; отримання ексклюзивних даних [3]. Особливо це проявляється у матеріалах літературно-художніх видань.

Ще однією сучасною тенденцією є те, що відбувається перехід від звичайного інтерв'ю (запитання-відповідь) до інтерв'ю співбесіди, коли респондент і журналіст спілкуються нарівні, користуючись одним і тим же поняттєвим апаратом; в інтерв'ю вводяться елементи репортажу, своєрідного візуального ряду; відбувається осмислення та своєрідна інтерпретація відповідей респондента у вигляді авторсько-

го коментаря, введення у композицію епіграфів, післямови [2, 88]. Про це ж говорить українська дослідниця О. Голік: «Інтерв'ю модифікується, стаючи аналітичним, набираючи ознак звіту, замальовки, нарису; одночасно те ж інтерв'ю проникає в інші жанри і стає їх новим компонентом» [3].

Все це пов'язано з тим, що цей жанр має величезний потенціал до саморозвитку. Він здатний як до прийняття й перегрупування в собі нових складників, так і до переходу в інші жанрові моделі [3]. Дослідник О. Тертичний розрізняє інформаційне та аналітичне інтерв'ю.

Вчені Г. Лазутіна та С. Распопова поділяє інтерв'ю на формати залежно від мети контакту, від комунікативних намірів, якими керується журналіст. Відповідно вони розглядають наступні 4 види цього жанру:

- протокольне;
- портретне;
- інформаційно-пізнавальне;
- проблемно-аналітичне.

У літературно-художньому журналі «Дніпро» зустрічаємо також жанр листа. Це матеріал Н. Пасічник «Відкритий лист до Нобелівського комітету» (Дніпро. — 2012. — № 10). На жаль, як і коментар, він з'явився лише в одному номері. Найбільше лист наближений до полемічної та практико-аналітичної статей. «Сукупність завдань, що виконує лист, зближує його із кореспонденцією (аналіз ситуації серед подій сучасності), із статтею (місце і значення ситуації серед подій сучасності) і навіть із нарисом (соціальні та індивідуальні властивості особистості, які виявляються у подіях і впливають на них у тому чи іншому напрямку)» [16]. Лист є самостійним жанром. Він несе особливе навантаження, має особливе призначення і своєрідні функції, які виділяють його серед інших жанрів публіцистики [16]. Є. Прохоров розглядає такі види листа:

- власне відкритий лист;
- лист без адреси;
- лист до редакції [11].

Окремо потрібно розглянути і такий жанр, як некролог. За 2012 рік у «Всесвіті» з'явилося 3 матеріали цього виду; у журналі «Дніпро» — 1. Предметом відображення таких текстів є факт смерті людини. В основному публікації цього виду містять наступні елементи: корот-

ку біографію померлого, повідомляють про те, де і як він працював, про його досягнення, нагороди, може вказуватися причина смерті, місце похорону; зазвичай завершується прощальними словами, вираженням скорботи за померлим [14, 89].

Ще одним невід'ємним елементом жанрової структури майже всіх літературно-художніх журналів є рецензія. Виняток не становлять і «Всесвіт» та «Дніпро». Це один з найчисленніших представлених на сторінках цих видань вид публікацій. За 2012 рік у «Всесвіті» з'явилося 11 матеріалів цього жанру, у «Дніпрі» — 9. Рецензія залишається первинним ядром жанрів літературної критики, опорним жанром, який наглядно показує її функції загалом: формування суспільної думки, прогноз розвитку літератури та формування вигляду майбутньої літератури [15].

Об'єднавши переліки підвидів жанру різних дослідників, отримаємо наступну палітру жанрових форм: рецензія-анотація, коротка рецензія (відгук), реферативна рецензія, звичайна газетна / журнальна (або пропонуємо її назвати класичною рецензією), рецензія-оглядова стаття, проблемна, рецензія-есе, рецензія-діалог, рецензія-фейлетон, рецензія-памфлет, рецензія-жарт, рецензія-лист, авторецензія, рецензентська репліка. У літературно-художніх журналах переважають великі, розгорнуті рецензії. Однак зустрічаються і міні-рецензії. Обсяг текстів цього жанру в часописах відрізняється.

Зустрічається в літературно-художніх журналах і такий жанровий різновид, як звіт. Він є оперативним видом публікацій, який не лише повідомляє, а й інколи аналізує важливі суспільно-політичні події, для яких характерна дія, виражена словом [4, 245]. Характерними ознаками звіту є точність, інформаційна насиченість, повчальність, а також цікавість. Є різні підходи до поділу жанру на види. Однак розглянувши кілька з них, можна зробити висновок, що основними формами є інформаційний та аналітичний звіти (останній також можна розглядати у двох форматах: проблемний і тематичний). За досліджуваний період у журналі «Всесвіт» опубліковано 1 матеріал аналізованого жанру, у літературно-художньому виданні «Дніпро» — 2. Два із трьох знайдених звітів є інформаційними, інший — проблемний.

Найчисленнішою та з широкою палітрою як методів творення та видової різноманітності жанрових підвидів є стаття. Як жанр вона має свої особливості на сторінках літературно-художніх видань.

У першу чергу, це пов'язано з поєднанням літературно-критичної системи жанрів та публіцистичної (або журналістської). По-друге, на сторінках журналів співіснують і безперечно впливають одне на одного матеріали різні за своєю природою, що вимагає застосовувати при аналізі обидва підходи до поділу матеріалів.

Стаття призначена перш за все для аналізу актуальних, суспільно значимих процесів, ситуацій, явищ та закономірностей, які ними керують. Особлива функція цього жанру полягає у поясненні читачам як суспільної, так і особистої значимості актуальних процесів, ситуацій, явищ, їх причинно-наслідкових зв'язків і таким чином ініціювати читачькі роздуми, дії, пов'язані з предметом відображення в публікації. Стаття також звертає увагу аудиторії на ті завдання та проблеми, що виникають у зв'язку з описуваними ситуаціями, показує, які стратегічні чи тактичні інтереси мають ті чи інші учасники цих ситуацій [14, 150].

«Жанрова модель статті в журналістиці ...варіативна. З одного боку, це результат специфіки тих сфер дійсності, до яких відносяться відображені в матеріалах проблемні ситуації. А з іншого — наслідок неоднакового сприйняття їх різними суспільними силами» [7, 85]. Стаття є «ходовим жанром» і в інших сферах творчості: публіцистиці, науці, пропаганді. На сторінках літературно-художніх журналів стаття зазнає значної модифікації як нестандартної зовнішньої подачі у виданні, так і збагачення за рахунок публіцистичних та інших засобів.

Український дослідник Ю. Бурляй розглядає статтю з позицій літературно-критичної діяльності. Цей жанр, в його розумінні, є широким за охопленням матеріалу і порівняно глибоким за аналітичним проникненням в художні твори дослідженням, де розглядається певне літературне явище стосовно життя й літературного процесу. Він також зазначає, що стаття обов'язково включає наступні елементи: 1) аналітичну характеристику досліджуваних літературних та життєвих процесів; 2) поціновувальні підсумки, побажання чи зауваження, що впливають із зробленого аналізу.

Публікації такого жанру розглядають окремі твори, певні літературні явища та визначаються загальні тенденції руху красного письменства. Їх обсяг — довільний (може варіювати від кількох сторінок до розгалуженого циклу взаємозв'язаних публікацій). Він також зумовлюється предметом дослідження та тими завданнями, що прагне

розв'язати критик [1, 122]. Основними рисами жанру статті з позицій літературно-критичного підходу є поєднання науковості дослідження, скрупульозності аргументації, тонкого і глибокого аналізу форми й змісту творів з пристрасною публіцистикою, розмовою про предмет розгляду «з точки зору життя», піднімання важливих теоретичних питань, звертання уваги на актуальні проблеми суспільно політичного й літературного руху [1, 122].

Дослідник Ю. Бурляй розглядає наступні різновиди статті: 1) огляд; 2) проблемна стаття; 3) полемічна літературно-критична стаття; 4) стаття-фейлетон; 5) стаття-памфлет; 6) стаття-діалог.

До цього переліку науковець також додає есе, характеризуючи його як «особливий жанр літературної критики, стаття-начерк, думки з приводу; літературно-критичний твір, якому притаманна досить вільна трактовка теми, якоїсь проблеми і така ж невимушена публіцистично-художня манера літературного викладу» [1, 129].

Російські дослідниці Г. Лазутіна та С. Распопова розглядають в рамках культурно-просвітницької журналістики жанри літературно-художньої критики. Сюди вони відносять і мистецтвознавчу статтю. Розрізняють три формати її існування:

- науково-популярний формат;
- проблемно-аналітичний;
- публіцистичний.

Російський дослідник О. Тертичний розглядає наступні види жанру статті:

- загальнодослідницька;
- практико-аналітична;
- полемічна.

Як бачимо, існує велика кількість різних варіантів розподілу статті на підвиди. Це питання заслуговує окремого ґрунтовнішого дослідження. Зараз зупинимося на представленні цього жанру на сторінках досліджуваних видань. За 2012 рік у літературно-художньому журналі «Дніпро» з'явилося понад 34 статті. «Всесвіт» трішки відстає у кількісних показниках — 14 публікацій цього жанрового різновиду. У часописах представлені як наукові, так і мистецтвознавчі, проблемні та інші види статей.

Отже, літературно-художні журнали широко представляють не тільки художньо-публіцистичні матеріали, а також аналітичні та ін-

формаційні жанрові форми. На їх сторінках знаходимо як хронікальні замітки, так і глибокі проблемні статті. Основною тенденцією, характерною для аналітичних та інформаційних жанрів у цих журналах, є їхня постійна наявність. Тобто, незважаючи на специфічний предмет літературно-художніх видань — а саме художня література — не відбулося витіснення суто журналістських жанрових форм. Можна передбачити також і певне розширення ряду використовуваних інформаційних та аналітичних груп жанрів. Однозначно можна гарантувати подальший інтерес до них літературно-художніх видань, а також розширення палітри різноманітних жанрових модифікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бурляй Ю.* Основи літературно-художньої критики / Ю. Бурляй. — К. : Вища школа, 1985. — 245 с.
2. *Василенко М.* Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : монографія / М. Василенко. — К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. — 238 с.
3. *Голік О.* Взаємодія та взаємозбагачення жанрів : характеристика і специфіка понять / О. Голік // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. — 2008. — Вип. 1 (16). — С. 256–266.
4. *Гриценко О.* Основи теорії міжнародної журналістики / О. Гриценко, В. Шкляр. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. — 304 с.
5. *Дрозд Н.* Замітка як провідний жанр новинної журналістики / Н. Дрозд // Наукові записки Інституту журналістики. — К., 2009. — Т. 35. — С. 182–188.
6. *Здоровега В.* Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Здоровега. — Л. : ПАІС, 2004. — 320 с.
7. *Лазутина Г.* Жанри журналістського творчості : учеб. пособие для студентов вузов / Г. Лазутина, С. Распопова. — М. : Аспект Пресс, 2011. — 320 с.
8. *Лукша І.* Жанрова специфіка інтерв'ю / І. Лукша // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. — 2011. — № 4. — С. 52–55.
9. *Марків О.* Коментар у редакторському опрацюванні (на матеріалах двомовного журналу «The Ukrainian») / О. Марків // Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації. — 2012. — № 4 (12). — С. 153–157.
10. *Надточій О.* Жанр коментарю: до проблеми методики викладання / О. Надточій // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. — 2012. — № 32 (245). — С. 66–72.

11. *Прохоров Е.* Эпистолярная публицистика : учеб.-метод. пособие по спец. курсу / Е. Прохоров. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1966. — 60 с.
12. *Сахно И.* Формы и функции повтора в интервью с экономической тематикой (на материале публикаций журнала «Der Spiegel») / И. Сахно // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. — 2011. — Т. 19, № 11. — С. 150–155.
13. *Тертичный А.* Аналитическая журналистика : познавательльно-психологический подход / А. Тертичный. — М. : Гендальф, 1998. — 230 с.
14. *Тертичный А.* Жанры периодической печати : учеб. пособие / А. Тертичный. — М. : Аспект Пресс, 2011. — 320 с.
15. *Фролова И.* Мастерство литературного критика : учеб. пособие / И. Фролова. — Улан-Удэ : Издательство Бурятского госуниверситета, 2010. — 86 с.
16. *Чеберяк А.* Жанрово-стильові особливості «відкритого листа» / А. Чеберяк // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. — 2009. — № 5. — С. 30–33.

Одержана 19.02.2014